

Fr. Kotnik

Blagoslov zelišč na kres in čar kresnic

I. Uvod

Že od nekdaj je človek zelo čislal rastlinstvo. Predstavljal si je, da je narava živa, da so rastline in kamni ravno tako govorili kakor človek. A ta zlati vek je že davno prešel. Fr. Erjavec je zapisal o govorečih rastlinah tole: »Sprva so govorile vse rastline. Ko je šel človek po gozdu, besedovala so drevesa, in če je šel po senožeti, povedala mu je vsaka zel: jaz sem zató, jaz za to! Ko so se tako med seboj menále (pogovarjale), za kako bolezen bo katera v zdravilo, rekel je očet (cirsium arvense): jaz bodem za drisko. Temu so se glasno zasmejale vse rastline. Bog jih je slišal, se razsrdil in jim vzel besedo.«¹ Če pa danes hočeš slišati, kako rože govorijo, moraš pojesti juho, v kateri je bila skuhana bela kača.²

Bog je dal rastlinam zdravilno moč in če jih poznaš, ti lahko mnogo koristijo, pa tudi strupene lahko uporabljaš sebi v prid, če znaš z njimi prav ravnati. To je splošno mnenje ne samo našega naroda, ampak skoraj vseh narodov. Posebno moč pa imajo rastline o kresu ali pa med gospojnicama. In o kresnicah bom razpravljaj. Ne mislim pa s tem izrazom na kak določen botaničen pojem, tudi ne na kresnice, ki sredi vasi kres kurijo, torej kresujejo. Pojem pomeni vse one rastline, ki so po narodnem izročilu že izza davnih časov ozko povezane z običaji o kresu.

Ko je krščanska cerkev določila 1. 354. po Kr. Kristusovo rojstvo na 25. december, ki je bil dies natalis solis invicti (zimski solsticij), je po Luku I, 3, 6 24. junij, letni solsticij starega rimskega koledarja, rojstni dan sv. Janeza Krstnika, ki je bil pol leta starejši kakor Jezus. Tako je bilo cerkveno leto lepo razdeljeno na 2 dela. Cerkev je izbrala rojstni dan in ne dan smrti za glavni praznik, ker obglavljenje sv. Janeza Krstnika praznuje 29. avgusta. Dan rojstva sv. Janeza Krstnika je bil do 19. stoletja velik cerkven praznik.³ Do prve svetovne

¹ Iz potne torbe. LMS 1883, 334. Bájnsčice.

² Kotlje na Koroškem.

³ Schneeweis Edm., Grundriß des Volksglaubens und Volksbrauchs der Serbokroaten. 193. O cerkvenih praznikih v srednjem veku prim. Dr. A. Veit, Volksfrommes Brauchtum und Kirche im deutschen Mittelalter. 1936, 93 sl. Med zapovedanimi prazniki je tudi sv. Janez Krstnik. Prim. tudi HWDA IV, 705, in pa Stegenšek, Dekanija gornjegrajska 222 in 226, ki ga navaja v starejšem lučkem opravilniku iz prve polovice 18. stoletja s procesijo k sv. Antonu, ki pa je bila v jožefinskem lučkem opravilniku že odpravljena, a praznik je še ostal.

vojne smo ga ponekod še »strójili«, to se pravi, da je na ta dan počivalo delo ali pa se vsaj določena dela niso smela opravljati. Kot osebnost sv. Janez Krstnik v slovenskem narodopisju nima večje vloge. Slovenci ga ponekod častijo kot zaščitnika zoper blisk in točo.⁴ Postiljajo mu na kresni večer po izbah in vežah s kresnicami in praprotjo, da bi ležal na mehke in odvrčal nesrečo od hiše, ker na kresni večer prihaja sv. Janez v naše hiše prenočevat.

Kot krstno ime pa je sv. Ivan ali Janez pri nas zelo razširjen, med Ivani seveda tudi sv. Janez Krstnik. Njemu na čast so naši predniki postavili mnogo cerkva. Za sv. Miklavžem, ki ima na ozemlju salcburške nadškofije in nekdanje oglejske cerkvene pokrajine (goriške nadškofije) 193 cerkva, toda od teh 131 južno od Drave, ker je zavetnik ljubljanske škofije, jih ima sv. Janez Krstnik največ, namreč 162¹⁰. Razmerje severno in južno od Drave je 81⁹ : 81¹⁵.

Izmed cerkva v lavantinski škofiji je posvečena sv. Janezu Krstniku tudi cerkva pri Sv. Janžu na Dravinjskem vrhu (Trambergu), podružnica Sv. Vida pri Ptuj. To je majhna cerkva, 12 m dolga, 8 m široka in 6 m visoka, ki je bila zidana okoli 1300. Cerkev Sv. Vida pri Ptuj pa je bila zidana po lavantinskem šematizmu l. 1445.⁶ Toda že l. 1426. se omenja v gornjegrajskem urbarju 5 hočkih vikarijotov, med njimi tudi Sv. Vid ob Dravinji (in Treen).⁷ Po reformaciji je l. 1617. cesar Ferdinand II. kot vrhovni patron izročil župnijo sv. Vida oo. minoritom v Gradu, papež Urban VIII. je inkorporacijo potrdil 6. avgusta 1623. Župnijo so od tedaj upravljali redovni duhovniki, izmenoma tudi svetni. Ob jožefinski razmejitvi župnij je prišel Sv. Vid pri Ptuj pod sekovsko škofijo. Leta 1934. je bila fara inkorporirana ptujskemu minoritskemu samostanu. Ne gre tu za odstranjevanje nejasnosti, ki nastajajo ob primerjanju lav. šematizma, Kovačičevih trditev in spisa v knjigi Pax et bonum (137—140), ki ga je posnel Avgust Kos po Slekovčevi rokopisni šentvidski kroniki, ampak za dejstvo, da je podružnična cerkev sv. Janeza zelo stara in da so župnijo upravljali vsaj od l. 1617. oo. minoriti.

II. Blagoslov rož na Janževo pri Sv. Janžu

Običajno je sedaj, da cerkev blagoslavlja, kjer je ta obred še v navadi, rastline na Veliko Gospojnico, toda pri Sv. Janžu se vrši ta blagoslov na kres. Tedaj je tam tudi proščenje. Dekleta in žene prinesejo k blagoslovu košare in košarice, polne lepih cvetočih rož, ki so jih nabrale po travnikih pa tudi po domačih vrtovih. Ne samo iz šentvidske župnije, ampak tudi iz okolice, iz Budine, Brstjá in iz vasi ob cesti na Borl, celo iz Závřča jih prinašajo. V šentvidski župniji

⁴ ZÖV = Zeitschrift für österr. Volkskunde IV, 145.

⁵ Stegenšek 189, eksponenti pomenijo sopatrocinije.

⁶ Šematizem lav. knezoškofije za leti 1920 in 1921, str. 140. Takrat je imela župnija 3979 duš.

⁷ Kovačič, Zgodovina lavantinske škofije 1228—1928, str. 76.

pa nese od vsake hiše dekle ali gospodinja cvetlice blagoslavljal. Kakršnih ženske nabero, bodisi vrtnih ali travniških, takšnih prineso. Najbolj priljubljene za blagoslov so škorecelj, lapuh, kamilice, dušica, rožmarin, vinska rutica in Marijini lasje. Glavna pa je Janževa roža, ki ji pravijo pri Sv. Vidu križeva roža. Še več vrst jih nabero, ki jim ljudje še imena ne vedo in tudi vrtnih natrgajo, da je šopek bolj pisan. Staro ustno izročilo pravi, da se morajo poljske rože nabrati na mejah med njivami. Tudi žito, kar pomeni tam rž, nosijo blagoslavljal, da bi jim bila obvarovana moljev in druge take golazni. Poročilo iz Budine pravi, da prinašajo različne vrste rož, med njimi pa ne sme manjkati Janževa roža, ki rumeno cveti. Pa še druge stvari nosijo k blagoslovu: pri Sv. Vidu maslo, ki ga rabijo proti ranam in trganju po udih,⁸ iz Budine pa baje poleg masla tudi mleko, sir in smodnik. Ta je za zdravilo proti raznim boleznim, zlasti proti pljučnici.⁹ V župniji sv. Vida pri Ptujju uporabljajo te blagoslovljene rože za razne stvari in na razne načine. Za bolno živino naredo iz rož kadilo in ž njim pokadijo, če je bolezen bolj zagonetna. Za bolnike delajo iz njih obkladke za razne bolezni. Sicer se tega zdravljenja poslužujejo le starejši ljudje, »mlajši pri tem pešajo, kakor pri vseh starih običajih,« pravi poročevalec. Ni mi znano, da bi se vršil na dan sv. Janeza Krstnika pri nas še kje drugje blagoslov zelišč. Tudi drugod ga na ta dan nisem zasledil. Edino v lateranski baziliki v Rimu so blagoslavljal na vigilijo sv. Janeza Krstnika nageljne. Znano je, da je mogočna lateranska bazilika, »omnium ecclesiarum mater et caput«, posvečena temu svetniku. — S. Giovanni in Laterano. V lateranski cerkvi je blagoslavljal nageljne kak kardinal. Blagoslov se je vršil slovesno in Rimljani so na kres nosili blagoslovljene nageljne.¹⁰ Tudi pri Sv. Janžu se vrši blagoslov slovesno, ker je ta dan tam prošenje kakor v Lateranu.

Ni izključeno, da se je pri nas vršil nekoč na kres blagoslov rož tudi v drugih cerkvah, posebno v takih, ki so posvečene sv. Janezu Krstniku. Za Janževo rožo, *Hypericum perforatum*, ki jo pri blagoslovu pred vsemi čislajo, imamo med drugimi nazivi tudi tele: šentjanževka, sv. Janeza roža (Tušek rkp.), janževka (Košir-Möndorfer), krvavec, sv. Janeza glavica (Dobrna). Če manemo cvet, pordeči. Legenda pravi, da zato, ker so sv. Janeza Krstnika obglavili. V šent Vidu pri Ptujju ji pravijo križeva roža. Hinko Tuma navaja še imena: križevец, ivanovka in šentjanževica.¹¹ Zakaj naziv križeva roža in križevец? Legenda pripoveduje: ko je Gospodov ljubljene sv. Janez žalosten stal pod sv. križem, je skrbno zbiral rastline, na katere je kapljala Gospodova sv. kri, da bi jih kot drag spomin na

⁸ Poročilo kaplana Antona Vogrinca, ki je rojen v župniji Sv. Vida pri Ptujju, in drugih.

⁹ Poročila iz Budine sedaj ne morem še enkrat preveriti, da bi mogel določeno trditi, da ustreza popolnoma resnici.

¹⁰ A. Franz, Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter I. 416.

¹¹ Janko Barle: Prinosi slovenskim nazivima bilja (str. 111 pos. odt.).

Odrešenikovo smrt razdelil pobožnim vernikom. Ljudstvo je zamenjalo sv. Janeza, Gospodovega učenca, s sv. Janezom Krstnikom. Nemci imenujejo rastlino tudi Christi Wunderkraut, Gottesgnadenkraut in Hergotttsblut. Tudi Johannesblut jo nazivljejo. Po izročilu ima posebno moč, da odganja temne sile, hudiča in blisk. Hudič jo posebno sovraži, zato je liste te rastline prebodel z iglami (perforatum!). Zdi se pa, da je krščanstvo preoblikovalo staro ime Androsaimon (moška kri), ki ga navaja že Dioskorides, v krščanskem smislu. Če namreč zmanemo rastlino, zlasti pa cvet, prikaplja rdeč sok, ki je podoben krvi.¹² Ker je v teku stoletij ljudska fantazija ovila to koristno rastlino z legendarnim čarom, so ji pripisovali še večjo zdravilno moč, kot jo ima. Zato je razumljivo, zakaj je morala biti tudi med kresnicami, ki jih je blagoslavljal Cerkev na kres.

III. Blagoslov zelišč na Veliko Gospojnico in ob drugih dneh

Navadno Cerkev blagoslavlja razna zelišča na Veliko Gospojnico. Ta obred je v kat. cerkvi zelo star. Že v 10. stoletju imamo zanj posebne blagoslove — benedikcije, ki naj bi z dvema molitvama napravili zelišča koristna za zdrave in bolne, za ljudi in živino. Šopek rastlin, ki so ga prinašali blagoslavljat, je bil različno sestavljen. Splošno so mu pridevali kvečjemu žitno klasje in mogoče tudi vratič. Dodajali so besedilo še kolekto za praznik Velike Gospojnice: Marija naj bi še posebej izprosila blagoslov. Novi obrazec pristavlja 64. psalmu z več verzikuli še 3 daljše molitve, v katerih so blagodejne in zlo odvrčujoče posledice še posebej omenjene. Blagoslovljena zelišča shranjujejo v hiši kot sredstvo zoper ogenj in strelo, zatikajo jih v njive in v hleve, mešajo jih med živinsko krmo in žito za seme, polagajo jih tudi zakoncem in otrokom v postelje. Razen na Veliko Gospojnico so blagoslavljal zelišča tudi na Veliko noč (Minden), Sv. Petra vezi (Straßburg), na vigilijo Sv. Janeza Krstnika v lateranski cerkvi, kar smo že omenili, in na dan sv. Tilna v Španiji kopre. Nekateri obredniki (n. pr. samostan Metten, 15./17. stoletje), imajo tudi obrazec za blagoslavljanje rutice, ki je zoper strup in za izganjanje hudobnega duha posebno pripravna, mandragore in drugih zdravilnih zelišč, s katerimi so »literati« od 14.—15. stoletja dalje seznanjali ljudstvo.¹³

V ljubljanski škofiji ta blagoslov ni običajen. Nemara pa je bil v starih časih tudi med običajnimi cerkvenimi obredi. V Rimskem obredniku (slovenskem) je blagoslov zelišč na 15. VIII. — na Veliki šmaren (str. 462).¹⁴ Bržkone je blagoslov na praznik Vnebovzvetja Bl.

¹² Hilde Sieg, Gottessegen der Kräuter einst und immerdar. 1936, 131.

¹³ I. B. Lehner, v L. Th. K. = Lexicon für Theologie und Kirche s. v. Kräuterweihe (Wurz, Würz, Wischweihe).

¹⁴ Drugi blagoslovi v Rimskem obredniku. (Ljubljana 1932.) Str.: 271 sadežev in vinogradov, 459 blagoslov kruha, vina, vode in sadov zoper bolezni v grlu na dan sv. Blaža (novo iz l. 1883.), 499 bl. pašnikov, polj in planin (novo iz l. 1886.), 525 sira ali masla (staro), 663 bl. palm ali drugih vej na dan sv. mučenca Petra (lastno dominikanskemu redu), umrl mučeniške smrti 6. IV. 1252. (Glej Franz, Benediktionen I 106, 210 sq. 215.)

D. M. tudi v zvezi z Marijo, ki je »roža na polju in lilija dolin«, ki je »roža duhovna«. Prim. tudi konec epistule! V prvem sponsorialu pa: »Kakor cvetoče vrtnice v dneh pomladi, kakor lilije ob potokih...« Marijo primerja cerkev tudi vrtu. Legenda pripoveduje, da so našli apostoli v Marijinem grobu, ko so ga odprli, rože, ne pa Marijino mrtvo truplo.¹⁵

Ljudstvo pravi, da so medgospojnične zeli, nabrane med Veliko in Malo Gospojnico, ki se posušijo za zimo, najboljše, ker so tedaj blagoslovljene. Te so: jagodičevje (peresa gozdnih jagod), šentjanžvevo zelje, gorni rožmarin, modri encijan, gorna rabarbara, žavbelj, pelin, ajbiš, škrocut, črne češnje, črnice (borovnice), kamilice, meta, smolje (= brinje), dobra misel, jetičnik, malisa, luštek, krabuljica, volčji koren, encijan, kolmež, arnika, bezgovo listje, jelovo hovje, levrat, črno upanje, lapuh (= belo upanje), habad, krvavičje, škrpec, črnobela, vanjgéljika.¹⁶ Pri Strugah nabirajo ženske »mej mašami«, t. j. med Veliko in Malo mašo, tudi vsake vrste cvetlice (rož) za različne bolezni, zato ker imajo cvetlice takrat največjo moč. Pa tudi v Motniku se to vrši, kar potrjuje Križnik: »Med šmarnimi mašami« rože nabrane so potlej za vsako zdravilo. Prim. tudi Vuk, Život i običaji, str. 68 p. b. »Medjudnevnica«, ki znači Srbom po starem koledarju med ali mej mašami. Srbski graničarji pravijo »medju gospojine«.¹⁷ Iz Slovenske krajine nam je skopo poročilo o blagoslovu »na Velko mešo« napisal Klekl ml.¹⁸: Velka Meša. Kaline, korine zvezane vu püšel. Je i zmes ščetalije, valentinke, sunčavnica. Blagoslovi se na Velko Mešo. Doma na streho položijo. Kaline skučene, z melov, s toplov vodov, s plavišom polevane, kak močnik, na otekle kotrige devajo. Proti šusom. Oné korine i ostale kaline se zosečejo, se vržejo u krop. Na sveto noč se ž njov mujevajo, da je ne glava bolela. — Törnišče. — Blagoslov rož na Veliko Gospojnico je izpričan med Slovenci v Slovenski krajini in ponekod v lav. škofiji, n. pr. v makolski župniji.

IV. Razne rože in zelišča blagoslavljaajo tudi kapucini

V Celju se vrši pred praznikom Porcijunkule 1. VIII. blagoslov zelišč na samostanski porti. Na zato pripravljeni mizici se postavijo sv. križ in dvoje gorečih sveč. Duhovnik, oblečen v koretelj in s stolo, blagoslovi in poškropi z blagoslovljeno vodo in okadi s kadilom razne pripravljene rože. Ljudje čakajo s primernimi košaricami, s sešitimi platnenimi vrečicami in tudi s papirnatimi vrečicami ter jih takoj razneso. Navadno so ti ljudje z bližnjih župnij, iz mesta, pa tudi iz oddaljenih krajev kakor iz Laškega, od Sv. Jederti, iz Loke, Zidanega

¹⁵ A. Schott, Das Meßbuch der hl. Kirche (16 izd.) 697.

¹⁶ Dr. Jos. Šašel, Slov. Plajberg.

¹⁷ Navratil, Slovenske narodne vraže in prazne vere LMS 1892, 128. Glej tam tudi gradivo pri drugih narodih!

¹⁸ Satringe Slov. Krajine v Kalendarju 1929, 49.

mostu, Radeč, Št. Jurja ob j. ž., Ponikve in iz Savinjske doline. Sicer se pa raznovrstne rože blagoslavljaajo tudi po večkrat na mesec na neslovesen način. Ljudstvo jih rabi za podkajenje v primeru bolezni pri živini, pa tudi pri bolnih otrocih in onemoglih starih ljudeh.

Tudi v Krškem je ta cerkveni obred običajen. Ljudje hodijo vse leto iz vseh okoliških far ljubljanske kakor lavantinske škofije (iz Vidma, Zdol, Rajhenburga, Koprivnice, Podčetrška, Podsrede, Sevnice, Kozjega, Boštanja, Rake, Studenca, Leskovca, Čerkelj ob Krki, Kostanjevice, Bučke, Sv. Križa pri Kostanjevici, Škocijana, Tržišča itd. po take rože na samostansko porto zlasti ob shodih za III. red. Slovesen način blagoslovitve ni ne v Krškem ne v škofji Loki v navadi.

Isto se godi v škofji Loki. Rože in zelišča, zlasti zdravilna: žajbelj, šentjanžve rože, griženjak (tavžent roža) itd. se začno nabirati takoj, čim so za to godne in vse dotlej, dokler so. Nato se poblagoslove in delijo ljudstvu. Ta običaj so baje prinesli iz Italije došli redovniki kapucini, ki jih je v slovenske kraje v začetku 17. stoletja uvedel ustanovitelj slov. kapucinske provincije, sv. Lavrencij Brindiški.

V Gorici blagoslavljaajo razen mnogovrstnih rož in zelišč tudi otrobe, obleko, spodnjo obleko za bolnike, to pa največ za ljudstvo iz Julijske Benečije, ki prinaša k blagoslovu omenjene reči po 8—10 ur daleč seboj v mesto. V Mariboru in Ptujju ni tega obreda.¹⁹ Mogoče je bil običajen pred jožefinskim razpustom teh dveh samostanov. Na dan sv. Benedikta (21. marca), ko se prične mladoletje, blagoslavljaajo ponekod po Spodnjem štajerskem kadilo za krave.²⁰ V Središču postavijo na predvečer sv. Jurija na vrata, ki vodijo v dvor, trnjavke, najrajše tako zvanj ščipkovec. Krog hrama kropijo z blagoslovljeno vodo. Kravam dajo blagoslovljene soli in kruha jesti. Kadijo jih z blagoslovljenim kadilom, ki je bilo na god sv. Treh kraljev ali pa na god sv. Benedikta blagoslovljeno.²¹ Hrvatje (kajkavci) v Varaždinu in njegovi okolici nesejo na Benediktovo blagoslovit nekako nakopano korenje ter kade potem na Jurjevo s tem blagoslovljenim korenjem vso živino in to zato, da ne bi mogle živini naškoditi čarovnice. Varaždinske ženske, ki prinašajo takega korenja vsako leto k varaždinskim kapucinom na blagoslov, so o tem preverjene, da je to korenje že samo ob sebi čudotvorno, pa mu je treba pojačati moč še bolj s cerkvenim blagoslovom.²²

¹⁹ Te podatke je sporočil g. p. Dionizij Pristernik, ki je po več let služboval v samostanih pri Sv. Križu na Vipavskem, škofji Loki, Krškem, Celju in v Ptujju Avgustu Kosu, ki mi jih je dal na razpolago.

²⁰ Pajek, Črtice 4.

²¹ Ibid. 65.

²² Navratil, LMS 1890, 92.

V. Benedictia herbarum in festo Nativitatis S. Joannis Bapt.²³

Adjutorium nostrum in nomine Domini.
Qui fecit coelum et terram.

Dominus vobiscum.
Et cum spiritu tuo.

Oremus

Domine sancte Pater omnipotens aeternae Deus, qui dixisti: germinet terra herbam virentem et facientem semen et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, sic propter nomen sanctum tuum magnum et glorificatum in terra et in caelo pone dexteram tuam, plenam larga benedictione super has herbas N. N. et reple eas cunctis benedictionibus, prout ego P. N. sacerdos tuus in tuo sancto nomine Tetragramaton et servi tui Ubaldi et Antonii de Padua eas exorcizo † benedico † sanctifico †, ut ubicumque collocatae fuerint, sive in domibus sive in lectis vel in cubiculis, vel super se habuerit obsessus vel odoraverit, vel si quis fuerit ex his fumigatus vel in balneo lotus, vel in quibuscumque locis fuerint per omnipotentiam tuam et passionem Filii tui et Domini nostri Jesu Christi elongetur ab eis omne

²³ V izvodu obrednika »Collectio Rituum dioecesis Lavantinae«, Marburgi. Typis Typographiae S. Cyrilli 1896, ki ga je imela cerkev pri Sv. Vidu pri Ptuj, je bil pridejan v rokopisu latinski blagoslov zelišč, ki sem si ga prepisal in ga tu objavljam.

Prevod besedila.

Vaša pomoč je v imenu Gospodovem.
Ki je ustvaril nebo in zemljo.

Gospod z vami.
In s tvojim duhom.

Molimo.

Sveti Gospod, vsemogočni Oče, večni Bog, ki si rekel: naj požene zemlja zelišče, ki zeleni in rodi seme in sadno drevje, ki rodi sad po svoji vrsti: zaradi svojega svetega, velikega ter na zemlji in v nebesih povečane imena, tako položi svojo desnico, polno obilnega blagoslova na ta zelišča N. N. in jih napolni z vsem blagoslovom, kakor jih jaz, P. N. Tvoj duhovnik v Tvojem svetem imenu Tetragramaton in (v imenu) Tvojega služabnika Ubalda in Antona Padovanskega, rotim † blagoslavljam † posvečujem †, : kamorkoli bodo položena, bodisi v hišah ali v posteljah ali v izbah ali jih bo na sebi imel obsedenec ali jih vohal ali če bo kdo z njimi pokajen ali v kopeli umit, ali naj bodo na kakršnem koli kraju, naj se po Tvoji vsemogočnosti in trpljenju Tvojega Sina in našega Gospoda Jezusa Kristusa oddalji od njih vsako zlo, vsaka nevarnost, vse moči in dela satanova in po njem, ki daje zelišča v službo ljudi, blagoslavljam † posvečujem † ta zelišča N. N., da bi pregnala hudobne duhove, pokončala vsako zlodejstvo (vraštvo) in uničila uroke, vezi in vsa satanova dejanja in odvrnila od človeških teles in od katerega koli kraja vsako hudičevo delo, ki se je izvršilo ali naj se bi izvršilo, tako da ne bo v teh zeliščih nikakega bivanja, nikake moči hudičeve, marveč v imenu Jezusovem in sv. Ubalda in sv. Antona Padovanskega, katerih ime in moč kličem nad ta zelišča, naj se umaknejo osramočeni, prekleti in gredo v brezno z vsemi svojimi krivoverskimi deli in prebivajo naj (v njih = zeliščih) sveti angeli božji, da prejmejo zdravje (zdravilno moč?)

V imenu Očeta in Sina in svetega Duha. Amen.

Poškropijo naj se z blagoslovljeno vodo in če mogoče pokadijo.

malum, omne periculum, omnes virtutes et opera satanae, et ego per eum, qui dat herbam servituti hominum, has herbas N. N. benedico † sanctifico † ad fugandos daemones, ad destruendum omne maleficium et ad annihilandum incantamentum, ligamen, facturas et omnia opera satanae a corporibus hominum et a quibusvis locis, omne opus diaboli factum vel faciendum, ita uti nulla habitatio, nulla virtus diaboli sit in his herbis sed in nomine Jesu et S. Ubaldi ac S. Antonii de Padua, quorum nomen et virtutem invoco super has herbas: recedant confusi, maledicti et vadant in barathrum cum omnibus operibus suis haereticalibus et inhabitent ss. Angeli Dei, ut recipiant sanitatem; in nomine Pa † tris, et Fi † lii, et Spiritus † sancti. Amen.

Aspergantur aqua benedicta et, si fieri potest, thurificantur.

VI. Nekaj komentarja k besedilu

Zapadni rimski slog cerkvenih blagoslovov sestoji a) iz uvodnega psalmovega verza *Adiutorium nostrum*; b) iz medsebojnega pozdrava *Dominus vobiscum*; c) iz ene ali več blagoslovnih molitev z znamenji križa in z blagoslovljeno vodo; pri nekaterih slovesnih blagoslovih s pokajenjem (n. pr. pri blagoslovu sveč ob svečnici, pri blagoslovu oljk in pepela) in z maziljenjem (n. pr. pri zvonovih). Blagoslovi v kat. cerkvi imajo namen, zemeljsko življenje in stvari v naravi blagosloviti in jih približati razmerju do Boga in večnega cilja (zakramentali). Cerkevni blagoslovi so se bujno razvijali. Njih ustroj in število je produkt dolgega razvoja in predstavlja v ideji, slogu in obredu trajno tradicijo, ki je verske, praktične, kulturnohistorične in narodopisne važnosti. S časom pa so se v cerkvene blagoslove vrinile razne stvari, ki so zahtevale na koncu srednjega veka reformo. Bilo jih je preveč, vanje so prodrle močno legendarne in magične predstave (čarovni blagoslovi) in podivjane oblike, ki so se zdele tuje. Tem nedostatkom je deloma odpomogel tisk, ker so sprejeli v tiskane obrednike le izbrane blagoslove. 9. VII. 1548 je izdal Karel V. odredbo o blagoslovih. Izboljšalo pa se je šele, ko je papež Pavel V. 1. 1614. izdal *Rituale Romanum*. Ta velja z dodatki, ki so jih zahtevale časovne razmere za različne dieceze, pri delitvi blagoslovov poleg misala in pontifikala še danes.²⁴

Naš blagoslov zelišč formalno gotovo ustreza zahodnemu rimskemu slogu, kakršen je običajen v kat. cerkvi, ker sestoji iz a), b) in c), le da je združen z njimi tudi eksorcizem, ki se danes pri nas menda rabi le pri sv. krstu, v Podmiljačju pri Jajcu v Bosni pa so frančiškani še pred nedavnim časom izganjali na k r e s hudiča.²⁵ Eksorcizem pomeni zarotitev. Pogani so demone klicali, zato imamo glagol *ἐπορίζειν* = demone klicati, krščanstvo pa jih je odganjalo in jih odganja, zato je preoblikovalo *ἐπορίζειν* v *ἐξορίζειν* demone izga-

²⁴ LThK IX, 423–27.

²⁵ Schneeweis 194; glej tudi sliko ibid. na str. 195.

njati, odvracati. Eksorcizem je v imenu božjem na hudobnega duha stavljen ukaz, da naj zapusti ljudi ali stvari, oziroma da se vzdrži škodljivega vpliva na nje.²⁶

Blagoslovljena zelišča naj bi pregnala hudobne duhove, pokončala vsako zlodejstvo (maleficium pomeni tudi čarodejstvo — coprnijo)²⁷ in uničila uroke, vezi in vsa satanova dejanja — ker so zelišča blagoslovljena, naj bi imela tako moč.

Besedilo pač dokazuje, da je bilo med ljudstvom razširjeno polno starih vraž in čarovnij, ki jih je uganjalo z rastlinami, posebno pa še s kresnicami. Cerkveno lat. besedilo priča, da je to bilo povsod po Evropi razširjeno.

Omenili smo že, da so frančiškani v Bosni izganjali na kres, na praznik sv. Janeza Krstnika, hudobnega duha. Zakaj prav na ta dan? Kakor poroča sv. Hijeronim, so se baje vršili na obsedencih na grobu sv. Janeza Krstnika v Sebasti (Samariji) čudeži.²⁸ Če so hoteli dognati, ali je kdo bil res obseden, so obsedencu med drugim kazali sliko sv. Janeza Krstnika, ker obsedenec take slike brez občutka bolečin ne more gledati.²⁹ Zato je nemara ta blagoslov rastlin, združen z eksorcizmom, postavljen prav na praznik sv. Janeza Krstnika in zato se je vršil eksorcizem v Bosni na kres.

Kres je bil velik praznik, kakor na božič, so ne nekoč tudi na Janezovo darovale tri svete maše.³⁰

Čudno se nam zdi, da se rabi za božje sveto ime *Tetragrammaton*, pa še v zvezi s svetim Ubaldom in Antonom Padovanskim.

Tetragrammaton (JHVH = Jahve - Jehova) najdemo tudi v zarotitvi v Kolomonovem žegnu: »Ta shterte Sarotenie. Jas N. N. tabe sarotim per bvegi Agios: Athanatos sother, tetragramathon da se ti peklenska furija sopet perkashash v'lapei zhovieshzhei podvebi? (str. 98—99).« To je še prvotni eksorcizem = eporkizem, le da naj bi tu namesto demona nastopila peklenska furija, ki je tudi demon. Hágios — sveti, Athánatos — neumrjoči in Sothér — odrešenik so krščanski pridevki božji. Grške besede, ki so ljudstvu tuje, kažejo nemara, po kakih potih je hodila ta zarotitev, preden je prišla preko Nemcev k nam. Ker pa so tuje, imajo še posebno moč. A isto ime nas sreča tudi že v blagoslovu rastlin na Veliko Gospojnico v rokopisu dunajske državne (prej dvorne) knjižnice iz 14. stoletja: *Benedic, domine, et consecrare dignare has herbas per nomen tuum inclitum, sanctum atque fortissimum, quod Adam, tartareo dum esset in supplicio, ad te clamavit, dominum suum factorem proprium, et per nomen tetragrammaton, quod in fronte tulit Aaron Joth ey way he (= Jehovah), principium et finis*... Ta blagoslov ni oficielen, ampak je izmed tistih blagoslovov, ki so bili razširjeni po željah, katere

²⁶ LThK III, 916.

²⁷ HWDA IV, 678.

²⁸ Franz, Benediktionen II. 543.

²⁹ Ib. 560.

³⁰ Rogač, Življenje svetnikov in svetnic božjih, 2. izd. I. 963.

je izražalo ljudstvo, ki je verovalo v mogočen vpliv blagoslovljenih zelišč. Kar je ljudstvo pričakovalo od zelišč, to je želelo, da bi bilo izraženo tudi v besedilu blagoslova.³¹

V drugih v Kolomonovem žegnu objavljenih primerih pa služi na list ali na krušno skorjo, ki jo je treba na tešče pojesti, zapisano ime Tetragramaton v zvezi s tujimi besedami kot apotoprejsko sredstvo (bramba) proti sovražnikom. (Kolomon str. 22.) Da ne boš ranjen, vboden ali pa streljen, pomaga figura ali karakter, ki je naslikan na str. 31., in pa besede: † agla † alto † lega † kadonai † Emanael † tetragramathon † (str. 30—31). Ali ti ozhash vedeti kako bosh prad tvoimi faintami shihr, tako shribei te besiede AIOR † TETRAGRAMATHON na ano skorjo kruha ino snejo nateshzhe ino nesi to figuro sabo kamer ti poidash tako bosh ti prad tvoimi Faintami shiher. (40.) Sa vse branve shribei na eno skorjo kruha te 3 besiede † Alga † Ehoram † Tetragramathon † noi na teshzhe snei (43). Ime samo (beseda), posebno še tuje ime, je v teh magijskih čarovnijah brambno sredstvo, listič z napisanimi »čudnimi« tujimi besedami pa je amulet, ki varuje s svojo močjo ter močjo napisanih imen in pa, ker se dotika telesa, pred nevarnostmi.

Tudi Duhovna bramba navaja večkrat tetragramaton.³² V zvezi s tetragramatom se imenujeta v blagoslovu zelišč tudi s v. U b a l d in s v. A n t o n P a d o v a n s k i.

Sv. U b a l d je bil vzgojen v mestu Gubbio. Papež Honorij II ga je imenoval za škofa v tem kraju. Umrl je 16. V. 1160. Velja pa za vzor apostolske preprostosti, krotkosti in pastirske zvestobe. L. 1192. je bil proglašen za svetnika. Njegov praznik slavi cerkev 16. maja. Patron mesta in dieceze Gubbio. Dolgo so ga zamenjali s sv. Teobaldom.³³ Ricci Elvira³⁴ pravi o njem: invocato per gli indemoniati — torej za obsedence. V brevirju 6. lekcija, 2. nočna: »eius virtus praecipue in effugandis spiritibus immundis elucet«. V oraciji: ... »et intercessione beati Ubaldi confessoris tui atque pontificis contra omnes diabolil nequitias dexteram super nos tuae propitiationis extende«. — Pri nas kult sv. Ubalda ni bil skoraj čisto nič razširjen, le v goriški škofiji mu je posvečena ena župna cerkev.³⁵ Preko Nemcev smo se z njim seznanili po Duhovni brambi, znani praznovorni knjigi, ki ima v prvem delu tudi blagoslov sv. Ubalda, tudi na severu našega jezikovnega ozemlja. Vendar pa temu blagoslovu ni pripisovati praznovornosti, tudi ne govori niti o obsedencih niti o kakih rožah.³⁶ V

³¹ Franz, I. 408—409.

³² Grafenauer, O Duhovni brambi in nje postanku. ČZN IV. med objavljenimi teksti str. 55 in 56.

³³ A. Zimmermann v LThK s. v. Ubald.

³⁴ Ricci Elvira, Mille santi nell'arte. Hoepli 1931. 652.

³⁵ Stegenšek, n. d. 191.

³⁶ Molitev se glasi v prepisu Drabosnjakovega molitvenika: Gospod ješus Kriftus bodi per Tebe de tebe obarje on bodi v tabe de tebe resveseli bodi pred tebo de tebe pele bodi sraven tabe da tebe poterdi bodi med (nad) tabo de Tabei shegna te kler s ozhetam inu S. Duham shevi inoi kraluje od vekoma do vekoma bodi vsote per tebei Amen.

prepisu rokopisa »Molitoune bukvize sa sakidanje potriebe od Andreja Drabosnjaka napravljano« imamo: »Shegen S. Shentoshbovta. Te shegen se more per bovnizhah is andohtjo moliti pernase njem velko pomvezh«, pravi pripomba, medtem ko nemški original v Geistlicher Schild nima tega pristavka.³⁷

Da svetnik sv. Ubald pri nas ni bil znan, dokazujejo tudi Drabosnjak in njegovi predniki, od katerih je prepisal I. del Duhovne brambe, ki ga vsebuje omenjeni rokopisni molitvenik. Drabosnjakovi predniki ali pa on sam so spremenili neznanega Ubalda v Šent Ožbovta (Ubaldu — Oswaldu), ki je pri nas znan svetnik. Tekst molitve v »Geistlicher Schild« se popolnoma ujema z onim pri Drabosnjaku. Ker je sv. Ubald zavetnik obsedencev, je prišel tudi v benedictio herbarum, s katero je združen eksorcizem.

Duhovnik roti, blagoslavlja in posvečuje rastline tudi v imenu sv. Antona Padovanskega.

Sv. Antona Padovanskega (1195—1231) zelo častijo. Počeniši od 15. stoletja se je njegov kult zelo razširil. Padovani ga kratko malo imenujejo: Il Santo.³⁸ Tudi pri nas je bil njegov kult precej razširjen in je še. Drabosnjak ima v rokopisnem molitveniku tudi Rajme od sv. Antona, ki vsebinsko ustrezajo lat. responsoriju sv. Bernarda: Si quaeris miracula. . . Po tem spevu odvrča sv. Anton tudi hudobnega duha, zato se je odružil v eksorcizmu v blagoslovu rož sv. Ubaldu.

Že besedilo blagoslova samega nam pove, za katere namene so rabili blagoslovljene rože. Polagali so jih v hiše, postelje, izbe in tudi drugim. Z njimi so se umivali (kopali v kopelih), kadili so z njimi ljudi. Iz Sv. Vida samega je poročilo o rabi blagoslovljenih rož bolj skopo. Za bolnike delajo iz njih obkladke za različne bolezni. Ljudi z njimi po tem poročilu ne kadijo, ampak živino. V glavnem ustreza to besedilu blagoslova: »ali naj jih bo na sebi imel obsedenec ali jih vohal ali če bo kdo z njimi pokajen ali v kopeli umit«. Bolnik je po starem verovanju tudi obsedenec, ki ga trpinči demon - bolezen. Po Posavju in tudi po nekaterih krajih Dravskega polja in Slovenskih goric je med ljudstvom zelo razširjen običaj, da kopljejo obolele otroke, posebno rahitične in škrofulozne, v šentjanževih rožah (ki pa navadno niso blagoslovljene): »ali če bo kdo v kopeli umit«.³⁹

V noči od 23. na 24. junij, na kresni večer, so bili vsi vrelci, reke, ribniki in studenci vsega krščanskega sveta blagoslovljeni. Zato so se ta večer v vodah umivali, kar se je vršilo z vražarskimi molitvami, ker je to baje prinašalo zdravje pa tudi srečo. Še v začetku 14. stoletja se je vršilo ob Renu to, kar je grajal že Caesarius iz Arlesa

³⁷ Izvod nemške Duhovne brambe (Geistlicher Schild) je iz knjižnice Valentina in Franca Lečnika, ki je še deloma ohranjena pri Lubasu. Prim. Fr. Kotnik, O Valentinu Lečniku. Etnolog. 1942, 111.

³⁸ O sv. Antonu glej L.Th.K. s. v. Antonius von Padua.

³⁹ Poročilo upokojenega davčnega uradnika Avgusta Kosa.

(470–542) kot »cultura diaboli«, češ da je prevzeto iz antike. Petrarca opisuje v pismu kardinalu Giovanniju Colonna, kar je doživel v Kelmorajnu o kresu 1333. Zvečer je prišel iz Aachena v Köln in prijatelji so ga takoj peljali iz gostilne k reki, kjer se mu je nudil lep prizor. Ves breg je bil poln žensk. Občudoval je njih lepoto in lepo postavo. Nabralo se je tam obilo ljudstva. Ženske so bile okrašene z dišečimi zelišči, rokavce so imele zavihane in so si pridno umivale roke v tekoči vodi ter pri tem mrmrale neke njemu nerazumljive formule. Temu se je zelo čudil, a odgovorili so mu, da je to zelo stara vraža, posebno pri ženskah, ki mislijo, da si s kopanjem na ta dan zmihejo za prihodnje leto vso nesrečo, zaradi česar to blagoslova polno kopel nikoli ne opuščajo.⁴⁰ O podobnih običajih med drugimi Nemci poroča Martin.⁴¹ Sv. Avguštin je videl v Libiji, da so kristjani na kres šli k morju, da bi se okopali, in drugod piše, da se v noči ali jutranjih urah Ivanovega dne umivajo v vrelih, močvirjih in rekah. To imenuje poganski običaj in nastopa proti njemu. O sličnem običaju v Neaplju poroča Benedikt Falko 1580, kjer so moški in ženske šli k morju in so se nagi umivali.⁴² Luigi Deffenu pripoveduje o prazniku sv. Janeza Krstnika v Mores na Sardiniji. Tam je skromna cerkvena, za njo potok, katerega voda ima moč, da ozdravi vse bolezni. Ljudje prihajajo tja v velikem številu, mnogo je bolnikov. Nekateri se čisto okopljejo, drugi pa pomakajo v vodo samo bolno stran udov in se umivajo.⁴³ V Slovenski krajini se na sv. večer ponekod umivajo z vodo, v kateri so kuhali rože, ki so ostale od kresnega večera, in one, ki so jih na Veliko Gospojnico nesli k blagoslovu.⁴⁴ Mladenci pri kresu radi dekleta z vodo polivajo. Zato gledajo dekleta, ko h kresu pridejo, kje je voda. A dečki jo skrijejo in v hipu polijejo izbrano deklino z vodo.⁴⁵

»In nomine domini Jesu Christi adiuro te inimice ... per Jordannem fluvium, hubi dominus noster baptizatus est, ubi Maria, mater domini pedes suos lauvabit ...« se glasi besedilo v stari formuli, v eksorcizmu za obsedence.⁴⁶ Tu je običaj pojasnjen z biblijskega in apokrifnega vidika.

I kopanje i umivanje na kresni večer, ki je v rudimentih tudi pri nas ohranjeno, spominja na Janeza Krstnika, ki je v Jordanu krstil, po drugi strani pa je ostanek poganske lustracije, očiščevanja

⁴⁰ Veit, 45–46 cit. Petrarca, *De rebus familiaribus epistulae* II, ep. 4. Tekst poročila je objavil Luigi Deffenu, *Reliquie virenti del drama sacro in Sardegna*. *Lares* VIII, 183–203.

⁴¹ HWDA I 817.

⁴² Ibid. 819.

⁴³ Luigi Deffenu (gl. op. 40.) *Lares* VIII 199.

⁴⁴ Vurnik rkp. menda po V. Novaku. Prim. Klekl ml., *Satringe Slov. krajine* Kol. 1929, 49, pod Velka Meša: One kaline i ostale kaline se zasečejo, se vržejo u krop. Na sveto noč se ž njov mujevajo, da je ne glava bolela. Törnišče.

⁴⁵ Pajek, Črtice 57.

⁴⁶ Franz, *Benediktionen* II 591.

ob važnem letnem času, ob letnem solsticiju, kakor je skakanje črez goreči kres lustracija z ognjem. Da je to poganški običaj, dokazuje predvsem sv. Avguštin, ki ga je kot takega označil, dokazuje Caesarus iz Arlesa, ki ga imenuje cultura diaboli. Rastline, ki so blagoslovljene, pa tudi one, ki niso blagoslovljene, a cvetijo o kresu in imajo veliko zdravilno moč v sebi, pomagajo človeka očiščevati. V običaju v Kölnu pa je združen z lustracijo tudi obrambni čar in čar za prihodnost, ker si zmihejo z vodo vso nesrečo za prihodnje leto. V Prekmurju pa se vrši očiščevanje ob zimskem solsticiju, o božiču, a običaj je zvezan s poletjem, ker rabijo rože, ki so bile blagoslovljene na Vel. Gospojnico. Na Stajerskem je smisel običaja že obledel ali pa ga je treba drugače razlagati. Ker jim je nerazumljiv, se je sprevrgel v nagajanje fantov.

Ko je duhovnik blagoslavljal zelišča, jih je moral dvakrat imenoma navesti. Zdi se nam škoda, da imena v rokopisu blagoslova niso pripisana. Zato smo navezani samo na ugibanja. Katera neki so ta zelišča? Nekoliko nam na to odgovarja skromno poročilo iz šentvidske župnije, ki pravi, da prinašajo blagoslavljat: Janževo rožo, škorecelj, beli skles, lapuh, kamilice, dušico, rožmarin, vinsko rutico in Marijine lase. Večinoma so to zdravilne rastline. Cerkev pa je blagoslavljala in rotila stvari, ki so bile nekoč v zvezi z antiko in poganstvom. Ljudstvo je verovalo, da prebivajo v njih demoni. Z zarotitvijo in blagoslovom so jih skušali storiti neškodljive.⁴⁷ Tudi v našem tekstu imamo slične stvari: blagoslovljena zelišča naj preženejo hudobne duhove, pokončajo vsako zlodejstvo, uničijo naj uroke, vezi in vsa satanova dejanja. Če pa imajo tako moč, so pa tudi zdravilna in preženejo tudi demona - bolezen. Upoštevati moramo še drugo okoliščino. Pri vseh indoevropskih narodih imajo zelišča, ki so nabrana na kresni večer ali v kresni noči, posebno čarovno in zdravilno moč. Že določeni dan, kres (Janževo), ko se rože blagoslavlja, kaže na to staro narodno verovanje. To ni blagoslov poljskih pridelkov, čeprav je ponekod med zelišči tudi žitno klasje. Pa tudi besedilo blagoslova potrjuje, da so rastline namenjene predvsem običajem, ki so v zvezi s kresom: polagajo jih v hiše, postelje in v izbe (spalnice). O obojem priča naš blagoslov, o starih običajih z zelišči o kresu in o zdravilni moči kresnic.

Nastane vprašanje, od kod je šentvidski blagoslov rastlin in kako star je. V uvodu sem že poudaril, da je važno, da so župnijo sv. Vida pri Ptujju vsaj že od leta 1617. upravljali minoriti, sinovi sv. Frančiška. Leta 1685. je izšla v Pragi knjiga: *Rituale Franciscanum continens varias Absolutiones, Benedictiones, Conjuraciones, Exorcismos, Ritus ac alias Caeremonias ecclesiasticas, ad utilitatem Christi fidelium et praxim Sacerdotum, maxime Ordinis S. Francisci ex varijs Ritualibus coordinatum a fr. Bernardo Sannig Ord. S. Francisci Reform. Provinciae Bohemicae S. Wenceslaj D. et M. Sacerdote et Iterato Ministro Provinciali dictae Provinciae. Neo Pragae.*

⁴⁷ Veit, n. d. 66. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470. 2471. 2472. 2473. 2474. 2475. 2476. 2477. 2478. 2479. 2480. 2481. 2482. 2483. 2484. 2485. 2486. 2487. 2488. 2489. 2490. 2491. 2492. 2493. 2494. 2495. 2496. 2497. 2498. 2499. 2500. 2501. 2502. 2503. 2504. 2505. 2506. 2507. 2508. 2509. 2510. 2511. 2512. 2513. 2514. 2515. 2516. 2517. 2518. 2519. 2520. 2521. 2522. 2523. 2524. 2525. 2526. 2527. 2528. 2529. 2530. 2531. 2532. 2533. 2534. 2535. 2536. 2537. 2538. 2539. 2540. 2541. 2542. 2543. 2544. 2545. 2546. 2547. 2548. 2549. 2550. 2551. 2552. 2553. 2554. 2555. 2556. 2557. 2558. 2559. 2560. 2561. 2562. 2563. 2564. 2565. 2566. 2567. 2568. 2569. 2570. 2571. 2572. 2573. 2574. 2575. 2576. 2577. 2578. 2579. 2580. 2581. 2582. 2583. 2584. 2585. 2586. 2587. 2588. 2589. 2590. 2591. 2592. 2593. 2594. 2595. 2596. 2597. 2598. 2599. 2600. 2601. 2602. 2603. 2604. 2605. 2606. 2607. 2608. 2609. 2610. 2611. 2612. 2613. 2614. 2615. 2616. 2617. 2618. 2619. 2620. 2621. 2622. 2623. 2624. 2625. 2626. 2627. 2628. 2629. 2630. 2631. 2632. 2633. 2634. 2635. 2636. 2637. 2638. 2639. 2640. 2641. 2642. 2643. 2644. 2645. 2646. 2647. 2648. 2649. 2650. 2651. 2652. 2653. 2654. 2655. 2656. 2657. 2658. 2659. 2660. 2661. 2662. 2663. 2664. 2665. 2666. 2667. 2668. 2669. 2670. 2671. 2672. 2673. 2674. 2675. 2676. 2677. 2678. 2679. 2680. 2681. 2682. 2683. 2684. 2685. 2686. 2687. 2688. 2689. 2690. 2691. 2692. 2693. 2694. 2695. 2696. 2697. 2698. 2699. 2700. 2701. 2702. 2703. 2704. 2705. 2706. 2707. 2708. 2709. 2710. 2711. 2712. 2713. 2714. 2715. 2716. 2717. 2718. 2719. 2720. 2721. 2722. 2723. 2724. 2725. 2726. 2727. 2728. 2729. 2730. 2731. 2732. 2733. 2734. 2735. 2736. 2737. 2738. 2739. 2740. 2741. 2742. 2743. 2744. 2745. 2746. 2747. 2748. 2749. 2750. 2751. 2752. 2753. 2754. 2755. 2756. 2757. 2758. 2759. 2760. 2761. 2762. 2763. 2764. 2765. 2766. 2767. 2768. 2769. 2770. 2771. 2772. 2773. 2774. 2775. 2776. 2777. 2778. 2779. 2780. 2781. 2782. 2783. 2784. 2785. 2786. 2787. 2788. 2789. 2790. 2791. 2792. 2793. 2794. 2795. 2796. 2797. 2798. 2799. 2800. 2801. 2802. 2803. 2804. 2805. 2806. 2807. 2808. 2809. 2810. 2811. 2812. 2813. 2814. 2815. 2816. 2817. 2818. 2819. 2820. 2821. 2822. 2823. 2824. 2825. 2826. 2827. 2828. 2829. 2830. 2831. 2832. 2833. 2834. 2835. 2836. 2837. 2838. 2839. 2840. 2841. 2842. 2843. 2844. 2845. 2846. 2847. 2848. 2849. 2850. 2851. 2852. 2853. 2854. 2855. 2856. 2857. 2858. 2859. 2860. 2861. 2862. 2863. 2864. 2865. 2866. 2867. 2868. 2869. 2870. 2871. 2872. 2873. 2874. 2875. 2876. 2877. 2878. 2879. 2880. 2881. 2882. 2883. 2884. 2885. 2886. 2887. 2888. 2889. 2890. 2891. 2892. 2893. 2894. 2895. 2896. 2897. 2898. 2899. 2900. 2901. 2902. 2903. 2904. 2905. 2906. 2907. 2908. 2909. 2910. 2911. 2912. 2913. 2914. 2915. 2916. 2917. 2918. 2919. 2920. 2921. 2922. 2923. 2924. 2925. 2926. 2927. 2928. 2929. 2930. 2931. 2932. 2933. 2934. 2935. 2936. 2937. 2938. 2939. 2940. 2941. 2942. 2943. 2944. 2945. 2946. 2947. 2948. 2949. 2950. 2951. 2952. 2953. 2954. 2955. 2956. 2957. 2958. 2959. 2960. 2961. 2962. 2963. 2964. 2965. 2966. 2967. 2968. 2969. 2970. 2971. 2972. 2973. 2974. 2975. 2976. 2977. 2978. 2979. 2980. 2981. 2982. 2983. 2984. 2985. 2986. 2987. 2988. 2989. 2990. 2991. 2992. 2993. 2994. 2995. 2996. 2997. 2998. 2999. 3000. 3001. 3002. 3003. 3004. 3005. 3006. 3007. 3008. 3009. 3010. 3011. 3012. 3013. 3014. 3015. 3016. 3017. 3018. 3019. 3020. 3021. 3022. 3023. 3024. 3025. 3026. 3027. 3028. 3029. 3030. 3031. 3032. 3033. 3034. 3035. 3036. 3037. 3038. 3039. 3040. 3041. 3042. 3043. 3044. 3045. 3046. 3047. 3048. 3049. 3050. 3051. 3052. 3053. 3054. 3055. 3056. 3057. 3058. 3059. 3060. 3061. 3062. 3063. 3064. 3065. 3066. 3067. 3068. 3069. 3070. 3071. 3072. 3073. 3074. 3075. 3076. 3077. 3078. 3079. 3080. 3081. 3082. 3083. 3084. 3085. 3086. 3087. 3088. 3089. 3090. 3091. 3092. 3093. 3094. 3095. 3096. 3097. 3098. 3099. 3100. 3101. 3102. 3103. 3104. 3105. 3106. 3107. 3108. 3109. 3110. 3111. 3112. 3113. 3114. 3115. 3116. 3117. 3118. 3119. 3120. 3121. 3122. 3123. 3124. 3125. 3126. 3127. 3128. 3129. 3130. 3131. 3132. 3133. 3134. 3135. 3136. 3137. 3138. 3139. 3140. 3141. 3142. 3143. 3144. 3145. 3146. 3147. 3148. 3149. 3150. 3151. 3152. 3153. 3154. 3155. 3156. 3157. 3158. 3159. 3160. 3161. 3162. 3163. 3164. 3165. 3166. 3167. 3168. 3169. 3170. 3171. 3172. 3173. 3174. 3175. 3176. 3177. 3178. 3179. 3180. 3181. 3182. 3183. 3184. 3185. 3186. 3187. 3188. 3189. 3190. 3191. 3192. 3193. 3194. 3195. 3196. 3197. 3198. 3199. 3200. 3201. 3202. 3203. 3204. 3205. 3206. 3207. 3208. 3209. 3210. 3211. 3212. 3213. 3214. 3215. 3216. 3217. 3218. 3219. 3220. 3221. 3222. 3223. 3224. 3225. 3226. 3227. 3228. 3229. 3230. 3231. 3232. 3233. 3234. 3235. 3236. 3237. 3238. 3239. 3240. 3241. 3242. 3243. 3244. 3245. 3246. 3247. 3248. 3249. 3250. 3251. 3252. 3253. 3254. 3255. 3256. 3257. 3258. 3259. 3260. 3261. 3262. 3263. 3264. 3265. 3266. 3267. 3268. 3269. 3270. 3271. 3272. 3273. 3274. 3275. 3276. 3277. 3278. 3279. 3280. 3281. 3282. 3283. 3284. 3285. 3286. 3287. 3288. 3289. 3290. 3291. 3292. 3293. 3294. 3295. 3296. 3297. 3298. 3299. 3300. 3301. 3302. 3303. 3304. 3305. 3306. 3307. 3308. 3309. 3310. 3311. 3312. 3313. 3314. 3315. 3316. 3317. 3318. 3319. 3320. 3321. 3322. 3323. 3324. 3325. 3326. 3327. 3328. 3329. 3330. 3331. 3332. 3333. 3334. 3335. 3336. 3337. 3338. 3339. 3340. 3341. 3342. 3343. 3344. 3345. 3346. 3347. 3348. 3349. 3350. 3351. 3352. 3353. 3354. 3355. 3356. 3357. 3358. 3359. 3360. 3361. 3362. 3363. 3364. 3365. 3366. 3367. 3368. 3369. 3370. 3371. 3372. 3373. 3374. 3375. 3376. 3377. 3378. 3379. 3380. 3381. 3382. 3383. 3384. 3385. 3386. 3387. 3388. 3389. 3390. 3391. 3392. 3393. 3394. 3395. 3396. 3397. 3398. 3399. 3400. 3401. 3402. 3403. 3404. 3405. 3406. 3407. 3408. 3409. 3410. 3411. 3412. 3413. 3414. 3415. 3416. 3417. 3418. 3419. 3420. 3421. 3422. 3423. 3424. 3425. 3426. 3427. 3428. 3429. 3430. 3431. 3432. 3433. 3434. 3435. 3436. 3437. 3438. 3439. 3440. 3441. 3442. 3443. 3444. 3445. 3446. 3447. 3448. 3449. 3450. 3451. 3452. 3453. 3454. 3455. 3456. 3457. 3458. 3459. 3460. 3461. 3462. 3463. 3464. 3465. 3466. 3467. 3468. 3469. 3470. 3471. 3472. 3473. 3474. 3475. 3476. 3477. 3478. 3479. 3480. 3481. 3482. 3483. 3484. 3485. 3486. 3487. 3488. 3489. 3490. 3491. 3492. 3493. 3494. 3495. 3496. 3497. 3498. 3499. 3500. 3501. 3502. 3503. 3504. 3505. 3506. 3507. 3508. 3509. 3510. 3511. 3512. 3513. 3514. 3515. 3516. 3517. 3518. 3519. 3520. 3521. 3522. 3523. 3524. 3525. 3526. 3527. 3528. 3529. 3530. 3531. 3532. 3533. 3534. 3535. 3536. 3537. 3538. 3539. 3540. 3541. 3542. 3543. 3544. 3545. 3546. 3547. 3548. 3549. 3550. 3551. 3552. 3553. 3554. 3555. 3556. 3557. 3558. 3559. 3560. 3561. 3562. 3563. 3564. 3565. 3566. 3567. 3568. 3569. 3570. 3571. 3572. 3573. 3574. 3575. 3576. 3577. 3578. 3579. 3580. 3581. 3582. 3583. 3584. 3585. 3586. 3587. 3588. 3589. 3590. 3591. 3592. 3593. 3594. 3595. 3596. 3597. 3598. 3599. 3600. 3601. 3602. 3603. 3604. 3605. 3606. 3607. 3608. 3609. 3610. 3611. 3612. 3613. 3614. 3615. 3616. 3617. 3618. 3619. 3620. 3621. 3622. 3623. 3624. 3625. 3626. 3627. 3628. 3629. 3630. 3631. 3632. 3633. 3634. 3635. 3636. 3637. 3638. 3639. 3640. 3641. 3642. 3643. 3644. 3645. 3646. 3647. 3648. 3649. 3650. 3651. 3652. 3653. 3654. 3655. 3656. 3657. 3658. 3659. 3660. 3661. 3662. 3663. 3664. 3665. 3666

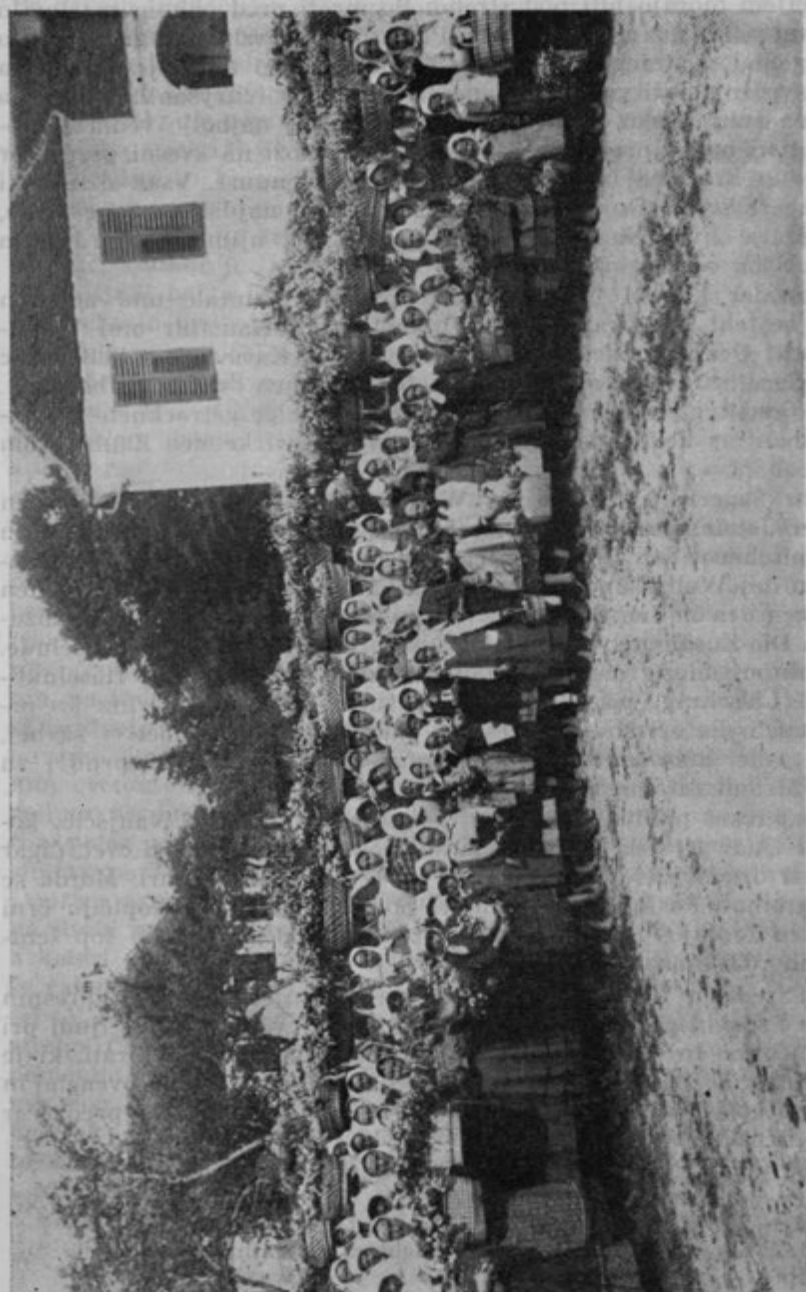
Typis Nicolai Hampelii Anno MDCLXXXV. Na str. 152—153 vsebuje knjiga: Benedictio Rosarum, Rutae, Absinthij et quarumcumque herbarum, extra Festum Assumptionis B. Virginis, ki po besedilu popolnoma odgovarja našemu blagoslovu. V 4. izdaji je knjiga izšla 1716 Vetus Pragae, Typis Caroli Joannis Hraba. L. 1738. je izšla v Benetkah z drugim naslovom, a sestavljaavec je Sannig. Vse te izdaje so v frančiškanski knjižnici v Ljubljani, kjer sem jih pregledal. Od kod je dobil Sannig to benedikcijo, bo pa v Ljubljani težko dognati. Zato o starosti blagoslova za sedaj ne moremo nič določenega trditi, le to vemo, da je v tej obliki že 1656 eksistiral, ker je takrat v Benetkah (Venetiis) izšla menda prva izdaja omenjene knjige. Na strani 273. ima: benedictio rosarum, Ruthae, Absinthij ... in se začne z Oremus, Domine, S. Pater ... qui dixisti: ... (isto). Še starejši je: Complementum Artis Exorcisticae cui simile numquam visum est ... Authore F. Zacharia Vicecomite, Ordinis S. Barnabae et Ambrosij ad Nemus Mediolañ. eiusdem Artis professore. Predgovor je datiran Venetiis 10. Kal. Febr. 1619. Na izvodu frančiškanske biblioteke je opomba s svinčnikom: Hic liber est in indice librorum prohibitorum per decretum Romanum de anno 1709 4. martii. V razširjenem besedilu blagoslova, ki nosi naslov Exorcismus, je tudi vpleten tekst, ki so ga rabili pri Sv. Vidu. Potemtakem bi bil uradni tekst izveček tega eksorcizma. — Sannig Bernard je umrl v Znojmu okoli l. 1700.

VII. Naša narodna tradicija o kresnicah

Na ljubljanskem trgu je pred kresom na prodaj polno »kresnic« (aruncus silvester, kresničevje). V Prevorju pravijo tej cvetlici copr-nica. Ljubljanci jih postavljajo »na okna na čast sv. Janezu Krstniku« ali jih imajo tudi v sobah. Zakaj, tega mnogi ne vedo več, narodno izročilo je v mestu že obledelo. Na deželi pa se je ohranilo mnogo običajev, ki so v zvezi s kresnicami. V Ziljski dolini popoldne (23. junija) natrgajo na travnikih različne cvetlice, posebno kresnice, ki so na način sonca na sredi rumene in obrobljene z belimi peresi. S temi cvetlicami potresejo jispo in vežo in jih puste do drugega dne. Tudi vtaknejo nekam v duri toliko kresnic, kolikor je v hiši ljudi, za vsakega po eno. Katerega cvetlica čez noč najbolj ovene, o tem govorijo, da bo prvi umrl. Pred okna in pred duri drugače ob praznikih natikajo lipove, brezove ali trepetlikine vejice, o kresu pa se namesto njih pri Zilji natakne v okna in vrata cvetje bele praproti (Spierstau de spirea in ne Farenkraut), ki jo puste pred oknom in vrati vse leto, dokler samo ne odpade.⁴⁸

Na kres gredo vaški otroci na bližnje ledine. Tam si izbere vsak toliko kresnic (Chrysanthemum Leucathemum, weiße Wucherblume, Tušek: volovsko oko), kolikor je v družini ali rodovini ljudi, in jih drži v rokah, čakaje zvonjenja k »Ave Mariji«. Ko zvon prvokrat

⁴⁸ M. Majar, Slovenski običaji, Slov. Bčela 1851 (II) 121—2.

Po blagoslovu rož na kres pri Sv. Vidu pri Ptuj

udari, utrgajo otroci cvetlice in dirjajo ž njimi domov, kajti še med zvonjenjem morajo biti pod streho. Po mreži pred oknom razstavijo vsakemu udu družine odmenjeno. Pred sončnim vzhodom gredo drugo jutro gledat. Katerega cvetlica je ovenela, ta bo najprej umrl.⁴⁹ Na kresni večer položi vsak v hiši po eno kresnico (*chrysanthemum*) na okno na suho desko. Čigar kresnica je zjutraj najbolj »vedla« (ovenela), tisti bo najprej umrl.⁵⁰ Gospodinja položi na kresni predvečer vzporedno kresnice (*chrysanthemum lencathenum*). Vsak družinski član izbere svojo. Oni, ki si je izbral tisto, ki najdalje ostane sveža, bo najdalje živel. Na kresni večer nastiljajo z njimi in s praprotjo tudi sobo.⁵¹

»In der Kappel (Vellach), St. Veit im Jauntale und anderen Orten besteht der Brauch, den Fußboden der Hausflur und Wohnstube mit Orakelblumen za bestreuen. In den Karavanken heißen sie kresnice... Ein Teil der getrockneten Blumen wird aufbewahrt. Wenn Gewitter im Anzuge sind, wirft man einige getrocknete Johannisblumen ins Feuer, das hält den im Wetter wirkenden Zauber vom Hause ab.⁵²

»In Sagerberg, Slovenjah, Wakendorf, Abtei, Abriach werden vor der Johannisnacht aus verschiedenen Sträuchern und Kräutern Feuerbuschen oder Donnerbuschen gebunden und unter die Dachsparren des Wohn- und Wirtschaftsgebäudes gehängt. Diese Buschen vermögen den in den Gewittern verborgenen Zauber vom Hause abzuhalten. Die Zusammensetzung der Donnerbuschen ist eine wechselnde. Man nimmt hiezu die Spierstaude (Fuchsschwanz) die Haselnußstaude (Lieschnigg piše L'Estocq = lešnik), Aglei oder Orlitz (= orlica), auch die erwähnten kresnice oder Salbei (Schaubei = žavbej, *salvia*), die man mit Adlerfarnkraut (Praprot oder Praprud!) zu einem Strauß vereinigt.⁵³

Na kresni predvečer naj natrga gospodinja toliko ivanjščič, kolikor je ljudi pri hiši. Za vsakega naj pod kapom vsadi en cvet. Čigar cvet leži drugo jutro na tleh, tisti bo še v tem letu umrl. Morda se bojiš groma? Poslušaj me, vem ti pomoči. Kadar se kopičijo črni oblaki in že čuješ iz daljave grom, si natlači pod pazduho šop šentjanževih rož. Strah bo minul.⁵⁴

V Središču naberejo na večer pred Ivanjem rumenih kresnih cvetlic. Pred užiganjem kresov denejo toliko cvetlic, kot je ljudi pri hiši, na okno in sicer si mora vsakdo eno izmed njih odbrati, ki je potem njegova. Kdor najde zjutraj, da mu je cvetlica ovenela in glavo povescila, ve, da bo moral v kratkem umreti.⁵⁵ Na predvečer

⁴⁹ L. Ferčnik, Št. Ilj ob Dravi, Besednik 1871, 110.

⁵⁰ Dr. Jos. Šašel, Slov. Plajberg.

⁵¹ Zel. Kapla, Dr. Angela Piskernik.

⁵² L'Estocq, Unterkärntner Brauchtum, Carinthia 1930, 172.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Remšnik na Kobanskem.

⁵⁵ Pajek, Črtice 58. (Slov. Rada 1851 (II) 123-2)

sv. Ivana devajo invanjske rože navskriž na okno, da strela ne udari. Pa devajo tudi toliko rož, kolikor je ljudi pri hiši, na okna. Katerega roža najprej ovene, ta najprej umre.⁵⁶ Na kresni večer priženejo živino pred mrakom s paše. Da jo pa zavarujejo pred coprnici, okrase živinske glave z gozdno kresnico (*aruncus silvester*), ki se po domače imenuje coprnica. Tudi hlev zavarujejo in potaknejo to cvetje v hlevsko streho.⁵⁷ Živino varuje tudi mali hlebec kruha, ki ga pečejo na Lucijino in ki se zove »lucijščak«. Takega kruha, v katerega je pomešano razno semenje in o Ivanjem nabrana zelišča, dobi tudi živina, da ji bolje tekne.⁵⁸ Na kresni večer položijo na okno toliko kresnic, kolikor je ljudi pri hiši. Kolikor kresnic je po noči ovenelo, toliko ljudi bo to leto umrlo. Kresnice zatikajo na dan k sv. Janezu za streho in podboje.⁵⁹

Zelo mnogo običajev o kresu nam je zbral marljivi I. Navratil.⁶⁰ Dragoceno je tudi njegovo komparativno gradivo, ki citira starejše tuje slovstvo. Okoli Žužemberka, Ribnice, Lašče itd. hodijo ljudje še o belem dnevu pred kresnim večerom na polje kropit ter nosijo s seboj tudi blagoslovljenih in posušenih šib cvetnonedeljskih (nekateri ovenčanih s cvetlicami) ter zapičijo na vsako njivo po eno šibo »mlajček« in to zdaj samo »po stari navadi«, ne misleč, čemu ali zakaj? (Hinje, Male Lašče, Ratje, Zagorica, Kompolje, Struge itd. Po ustnih poročilih, pristavlja Navratil). Cvetnonedeljske šibe so bile ovenčane bržkone s kresnicami. V Metliki »hitajo« posebno deklič žepke iz »žol-tih« (rumenih) cvetlic, tako zvanih »Ivanjskih rož«, isti dan nabranih, pa tudi poedine cvetlice in cele grmiče, tako i vence iz takih rož, ki so dvojne vrste: 1. »Ivanjske rože« = po Tušku roža sv. Janeza ali navadna krčna zel, *hypericum perforatum*; 2. Ivanjske rože z »drobnim cvetom« ali »obročki« (po Tušku rumena lakota ali strdenka, *galium verum*). V Rosalnicah pa rabijo štiri vrste samih ivanjskih rož, poleg gori imenovanih še 2 vrsti, »belejih« po imenu, in 3. »bela stelja«, po Tušku orlova praproč, *pteris aquilina*, »Ivanjska roža béla« (*spiraea aruncus*). — Kateri dorasli deklič šopek ali pa venec obvisi na strehi mahoma prvič, drugič ali tretjič, ona se omoži še pred letom, a kateri pade šopek ali pa venec tudi tretjič na tla, ona bo morala še čakati.

V Navratilovi mladosti so metali moški in ženske take vence na streho. Če je obvisel z gorenjo stranjo (nad vezjo) gor obrnjeno, je pomenilo, da bo oni človek še živel to leto, če je pa venec obrnil glavo navzdol, je to značilo, da bo oni človek pred letom mrtev. Stara razlaga pa je: »srečen, komur prvič obstane, preživel bo, ali pa se poročil to leto.« Narobe tolmačijo to v Goriči vasi pri Ribnici: če pade šopek

⁵⁶ Klanjšček, Vučja vas.

⁵⁷ Prevorje.

⁵⁸ Pajek, Črtice 93.

⁵⁹ M. Ocvirk, Sv. Lovrenc nad Prožinom.

⁶⁰ LMS 1887, 88 sl.

s strehe na tla, pravijo, da oni, ki ga je vrgel, tisto leto še živi; če pa šopek obstane na strehi, umre tisti človek še pred letom. V Hinjah mečejo namesto šopkov praprot na streho in če obstane hitro na strehi, bo v hiši kmalu svatba. Po Goriškem mečejo deklice, kakor na sv. večer, tako tudi na večer pred sv. Ivanom, vence ali svitke »od zadaj« na drevo. Če se ustavi prvič, bo še to leto poroka. V Vipavi in po Goriškem so obešali pri vsaki hiši pod okno venec, spleten iz različnih cvetlic in ga puščali tam čez zimo do drugega leta. V Metliki snemajo te vence na Petrovo pred soncem, a z njimi vred tudi »belo steljo«, ki se zabada strehi v kap. S spravljenimi cvetlicami se kadi v hlevu, kadar krava ne da mleka ali če oboli živinče, bela stelja se pa vrže v svinjak, da bodo svinje zdrave in se bolj debelile. V Hinjah obešajo vence na zunanjo steno, pred okna, okoli okenj in okoli vrat, pripenjajo na hišo tudi »kriščeke« iz rož.

V Metliki zabadajo v streho »belo steljo« (orlovo praprot, pteris aquilina), v okolici n. pr. v Rosalnicah razen tega tudi hëbet in oslad (spiraëa). Hëbet ali habât je sambucus ebulus in je dober za pokostne bolezni, posebno za »divjačino«, (bolezen, ki se dobi na potih, vetrih) za uroke in za nagle nevarne bolezni sploh, ako se na žerjavici ž njim kadi. Drugod zatikajo v streho steljo (praprot) in kresnice (volovsko oko, chrysanthemum leucanthemum), katarinčice (marjetice). In zopet vedežujejo, da ovenela cvetlica pomeni smrt še tisto leto ali pred letom. V Hrvači pri Ribnici jih zasajajo pred hišo v zemljo. In zopet drugi dan vedeževanje. V Dobrepoljah jih devajo na okno in drugi dan vedežujejo.

V Kranju so vtikali v streho »šentjanževine«, t. j. gomoljasti oslad (spiraëa filipendula). Na Kobaridskem postavljajo po oknih za sv. Ivana šopke za vsakega člana v družini in vedežujejo. Praprot in druge rože, med njimi sv. Ivana rože (hypericum p.) pa vtikajo pod streho, za hodnike ali pa v skrajni rob slamnatih streh. Iz rož sv. Ivana napravijo tudi venec na čast sv. Ivanu. Tušek pripoveduje, da nabirajo nekod »šentjanžovo rožo« (hypericum perf.) na kresni dan in jo vtikajo v mreže v oknih. »Še zdaj se verjame po Slovenskem, da je najboljši varuh pred strelo.«⁶¹

Iz nekaterih krajev smo že navedli, da nastiljajo Slovenci na kresni večer tla po hiši in tudi po veži z zeleno praprotjo, češ da bo prišel sv. Janez Krstnik prenočit in bo odvrnil od hiše za tisto leto vsako »nesrečo po ognju«. S praprotjo in drugimi kresnicami mu postiljajo kakor na Planini pred hišami in po hišah zato, da bi mogel sv. Janez Krstnik ta večer ležati lahko in mehko. V Malih Laščah, v Zagorici, v Taboru in v Planini pravijo cvetlicam, ki jih trosijo med praprotjo po hišnih tleh, kresnice. Tudi okoli hiše mečejo ponekod praprot.⁶² V Tunjicah in Podgorju nastiljajo na kresni večer sobe s

⁶¹ Tušek, O čarovnih zeliščih, Slov. Glasnik 1863, 83.

⁶² Navratil, LMS 1887, 88—96.

praprotjo in šentjanževimi rožami. Sveti Janez pride ponoči ležat in jim tudi malo koreninic odgrize. Otroci hodijo zjutraj gledat, če je res.⁶³

V Poljanski dolini nastiljajo o kresu po shrambah praprot in dušijé. Dušijé = *thymus serpyllum*, babja dušica.⁶⁴ Na predvečer Janeza Krstnika se morajo položiti pod zglavje trije žitni klasi, pšeničen, ržen in ječmenov. Zjutraj potegneš enega izpod vzglavja. Če je pšeničen, se ti bo dobro godilo, če je ržen srednje, če pa je ječmenov pa slabo.⁶⁵ Na kresni predvečer se mora vleči ženska sredi zelnika in zaspati. Oni, ki se ji približa v snu, da jo zbudi, je bodoči ženin.⁶⁶ Na kresni večer natrgajo srebotja, spletajo vence in obesijo zunaj na hišna vrata, da nobena hinavščina ne gre noter. Ko so gornega moža ujeli, so ga zvezali s srebotjem, ker ga edino ta vez drži, vsako drugo raztrga.⁶⁷ V kresni noči lahko greš na kopice sena poslušat in se ti bo razodela prihodnost. (Koroško). — Bržkone, ker je tam vmes tudi »praprotno seme«. Kakor o kresu, mečejo dekleta tudi na božični večer vence in rože v potoke in studence, da zapazijo v vodi svojega ženina.⁶⁸ Kdor bi imel pri sebi seme bele praproti (*spiraëa*), bi se lahko napravil nevidljivega. Kdor bi ga hotel dobiti, bi moral ob sončnem vzhodu razprostrti belo ruto (robeč) pod belo praprot. Pa prejo za rutico bi morala spresti sedem let stara deklica.⁶⁹ Ovčjo čredo je mogoče napraviti volku nevidno z drobno praprotjo. Kadar se vleže jagnje, ga je treba drgniti z drobno praprotjo. Nato mora jagnje ležati tri dni na njej. Kdor z vsakim jagnjetom napravi tako, napravi vso čredo volku nevidno.⁷⁰ Ženske se valjajo na kresni večer po cvetočem lanu. Vsaka se trikrat zavalí. Ko se je zavalila tretjič, seže z desnico čez glavo in izruje šop lanu. Če so rastline po paru, se bo še tisto leto poročila, če pa ne, bo pa še ostala sama.⁷¹

Večer pred Ivanjim je za svetim večerom za Slovence najskrivnostnejši. Na Kranjskem je še bila o Valvasorjevem času navada, da so dekleta ta večer v studence in potoke vence metale in da so iz vodnega zrcala spoznavale svojega prihodnjega ženina. Od štajerskih Slovencev mi je znana govorica, s katero se dekleta med seboj dražijo, če je kateri spodletelo: »Saj si ga hodila že v studenec gledat, pa ga le nisi zagledala.« Ostala je še navada, prižigati visoko plamteče krese, pri katerih se tudi prepeva. Nekaj vrst teh skrivnostnih pesmi sem si na Pohorju zapomnil:

»Kaj raste brez korenja?
Kamen raste brez korenja.

⁶³ Dr. Fr. Stelè, (ustno).

⁶⁴ L. Pintar, Slovarski in besedoslovni paberki. LMS 1895, 8.

⁶⁵ Ljubno pri Podnartu. Fort. Lužar.

⁶⁶ Lobnik pri Železni kapli. — Dr. A. Piskernik.

⁶⁷ Dr. Jos. Šašel, Slov. Plajberg.

⁶⁸ J. Vijanski v Slov. Glasniku 1859 (III) 38.

⁶⁹ M. Majar, Slov. običaji. Slov. Bčela 1851 (II) 122.

⁷⁰ M. rkp.

⁷¹ Dr. A. Piskernik, Lobnik pri Žel. Kapli.

Kaj cvete brez cveta?
 Praproť cvete brez cveta.
 Letni sneg, zimski cvet.⁷²

Žene mečejo omej (Aconitum Napellus) v ogenj in govorijo pri tem: »Naj zgori mi nesreča vsa, kakor omej travica.«⁷³ Od Jurjevega do kresa hodijo dekleta pevati h kakemu križu ali pa si kje druge napravijo šotor iz hojkinih ali borovih vej, ki ga okrasijo s hojami in traki. Pred Ivanjem, ko slednjikrat izpojejo, zakurijo ogenj in zažgejo šotor. Katero dekle z vršičem v roki dobro skoči preko ognja, se bo možila še to leto — katero pa ne more, bo brez zakona porodilo (Radislavci).⁷⁴ V Prekmurju mečejo šopke iz vratiča, habata in kresnic na kres, skačejo čezenj in se tolčejo, da bi bili bolj urni. Ženske jih segrevajo in sedajo na nje, da bi lažje porodile. Iz konoplje spletaajo ženske vrvi in se z njimi opasujejo, ker potem vse leto nimajo bolečin v bokih. Skačejo tudi črez kres. Kateri se odreže konopljin pas, ta bo rodila nezakonsko dete.⁷⁵

Mnoge čarovnije o kresu so tudi zvezane z bezgom (kor. bez ali bezovec). Njegov pomen v ljudski medicini je znan. Že Slomšek ga hvali v Domačih zdravilih⁷⁶ in pravi o njem: »Pred besgom, ki bliso vřakiga řtanu ralte, fe odkrij; shlahtna rezh je njega zvetje, pa tudi grosdje...« Seveda ni mislil na vraže, ki so z njim v zvezi. V Rožu tresejo dekleta na kresni večer bezovec, da leti, ako je ravno v cvetu, cvetje na tla, a pri tem pravijo:

Bèz, bezá
 Daj možá
 Le mladá
 Kar stará.

Zapisal je to l. 1885. K. Pečnik v Lešah (pri řent Jakobu v Rožu).⁷⁷ L'Estocq pa poroča: In zahlreichen Orten des Jauntales und Unteren Rosentaies finden wir das Hollunderbuschklopfen. Das Mädchen muß in der Johannismacht im Hemde vor dem Hollunderbusch stehen und auf den Busch klopfen, wo sie nachstehenden Spruch murmelt:

Bez, beza
 daj moža
 kar ena stará
 koj ena srednjega.⁷⁸

⁷² Pajek, Črtice 56. Cit. Trstenjak, Steiermärkische Zeitschrift I 1845, 105.

⁷³ Pajek, Črtice 57. Cit. Trstenjak, Novice 1857, 98.

⁷⁴ Ibid. cit. Razlagova Zora 1852, 103.

⁷⁵ V. Novak, Slov. krajina.

⁷⁶ Domazhe sdpravila, posneto po P. Aeg. Jais: Guter Same auf ein gutes Erdreich. Blaže in Nežica. V Celju 1842, 80—83.

⁷⁷ Navratil, LMS 1887, 100.

⁷⁸ Carinthia 1930, 173.

S tem bi bilo primerjati tudi pripovedko »Bezeg daj moža.«⁷⁹ Kakor vedežujejo o zimskem kresu (božiču) z lukom o vremenu v vsakem mesecu prihodnjega leta,⁸⁰ tako ugibajo s česnom o letnem kresu o prihodnosti. Na kresni večer: es werden die Knoblauch- oder Zwiebelpflanzen ober der Wurzel abgeschnitten und das Schicksal ergründet. Die einen bedeuten Glück, die anderen Unglück. Am nächsten Morgen wird nachgesehen, ob das Glück oder Unglück größer ist. Auch zwei Grashalme werden abgeschnitten und ähnlich verfahren.⁸¹ Gospodinje prerežejo na kresno biljo tri kupčke česna — enega za veselje, drugega za žalost in tretjega za zasmehovanje, vse tri pa v enaki višini in naj si dobro zapomnijo, v kak namen so bili posamezni kupčki prirezani. Potem naj opazujejo, kako rastejo posamezni kupčki, kateri bo v rasti prehitel drugega in česa bo v prihodnjem letu največ: veselja, žalosti ali pa zasmehovanja. Posebno zadnje je huda reč, kajti bridka resnica je: zasmehovanje gre križem v svet, čez sedem let pa pride nazaj v krilo sest.⁸² Na kresni večer o mraku strižejo »slamo« (= steblo) česna. Tako steblo potem zopet požene. Tisti, ki ga je porezal, hodi gledat, kako raste. Ako dobro raste, bo dolgo živel.⁸³

In tako bi lahko navedel še mnogo gradiva o kresnicah, ki pa je podobno navedenemu.

VIII. Nekaj razlage

V teh poročilih o naših običajih s kresnicami se nam je ohranilo toliko raznovrstnega »narodnega blaga«, da je treba vsaj glavne stvari spraviti v kategorije. Treba bi pa bilo vsak običaj posebej preiskati, kajti le temeljite posamezne študije, oprte na bogato primerjalno gradivo, dovedejo do zadovoljivih zaključkov.

Zelo star se mi zdi običaj, ki se nam je ohranil v Slovenski krajini. Tam mečejo šopke iz vratiča, habata in kresnic na goreči kres, skačejo čezenj in se tolčejo, da bi bili bolj urni. Ženske pa jih segrevajo in sedajo na nje, da bi lažje porodile. Segrevanje kresnic in sedanje na segrete (na tla), naj pomaga pri porodu in ga čarodejno lajša, slično kakor nevesti, bodoči porodnici, sedenje na koži v čarodejnem obredu z nakolenčičem.⁸⁴ Ženske skačejo opasane s konopljinim pasom čez kres in kateri se odveže ta pas, ta bo rodila nezakonsko dete. V Radislavcih skačejo dekleta z vršičem čez kres. Katero dekle z vršičem v roki dobro skoči preko ognja, se bo omožilo še isto leto, katero pa ne more, bo porodilo brez zakona.⁸⁵ Pas je že v stari dobi

⁷⁹ Novice 1859, 14.

⁸⁰ Pajek, Črtice 57.

⁸¹ L'Estocq, Car. 1930, 172—3.

⁸² M. rkp.

⁸³ Fort. Lužar, Št. Gothard pri Trojanah.

⁸⁴ Boris Orel, Čarodejni obred in mit nakolenčiča... Etnolog XIV. 90.

⁸⁵ Pajek, Črtice 57.

znak ženske nedotaknjenosti, odvezuje ga nevesti šele ženin, njen mož.⁸⁶ Tudi na naših ženitovanjih nosi nevesta pas. In če se ženski, ko skoči črez kres, razveže, je to znak, da bo rodila nezakonsko dete. Pas se ji odveže pred zakonom. Drug običaj, ki se nam je kolikor toliko ohranil še v stari obliki, je iz Prevorja, kraja, ki je prometu precej odmaknjen. Na kresni večer priženejo živino pred mrakom s paše. Da jo pa zavarujejo pred coprnicami, okrase živinske glave z gozdno kresnico (*aruncus silvester*), ki se tam imenuje coprnica. Tudi hlev zavarujejo in potaknejo to cvetje v hlevsko streho.

V starem Rimu so obhajali 21. aprila Palilije — Parilije. Parilia izhajajo iz glagola *pario*, »quod pro partu pecoris sacra fiebant.«⁸⁷ Ta praznik se deloma ujema z našimi običaji in kresovi o veliki noči in o Sv. Janezu Krstniku. Razlikujemo pa dvojno praznovanje: 1. javno, ki ga je prirejala država ali občina, in 2. privatno, ki so ga prirejale posamezna gospodarstva na deželi. V Fastih IV, 721—861 nam je Ovidij opisal praznik. Najprej opisuje svečanost v mestu, nato pa privatno praznovanje v predmestjih in na kmetih. To pa sestoji iz 6 delov: 1. Ovčji hlev so okrasili z zelenimi vejami, ki so jih vanj zatakneli. Na vrata so obesili velik venec. 2. Ko se je mračilo (*ad prima crepuscula*), so zakurili iz slame ogenj in skozenj gonili ovce (*per flammam saluisse pecus v. 805*). Pri tem so kadili z žveplom. 3. Prej so pometli tla z lavorjem in jih poškopili z vodo. Na ognjišču ali na prenesljivem oltarju so sežgali lavorjevo vejo, oljčne, smrečne vejice in vejice *Juniperus Sabina*, ki jo Tušek imenuje »žegnano drevce«. 4. Obenem je daroval pastir boginji paše Pales v košarici kolačke iz prosene moke in mleka in jo je v molitvi, ki jo je trikrat ponovil, prosil, naj odvrne vse sile, ki povzročajo bolezen, od ovčjih staj, pašo v gozdu naj pomnoži z obilno travo, živalim pa naj zagotovi polna vimena in obilen skôt (zarod). 5. Po molitvi si je umil roke v sveži večerni rosi. 6. Ko se je medtem slavnostna družba pastirjev okrepcala z mlekom in moštom, so začeli tudi ljudje skakati črez ogenj, ki so ga napravili na ta način, da so drgnili dva kamna. Netili pa so slamo in seno.⁸⁸

Kakor so bili v Rimu in okolici zelenje, ki so ga zatikali v ovčje staje in venec nad vratmi, apotropijski in naj bi odvrčali vsako zlo od hleva in drobnice, tako so tudi različne rastline, ki jih zatikamo v okna, v strehe, hleve apotropijske in naj odvrčajo strelo, a tudi škodljive čare ter bolezen od ljudi in živine. Pa tudi »coprnice«, s katerimi so okrašene živinske glave, so zlo odvrčujoče. So pa še druge paralele z našimi običaji. Na ognjišču ali oltarčku so Rimljani sežigali različne

⁸⁶ O pasu glej lepo razpravo »Pojas« dr. Marijana Stojkovića v ZbNZO knj. XXIX, 2 (1934).

⁸⁷ Darenberg - Saglio, Dictionaire des antiquités Grecques et romaines. Paris.

⁸⁸ Mannhardt, Antike Wald- und Feldkulte II. 309—313.

vejice. V Slov. krajini mečejo šopke iz habata, vratiča in kresnic na goreči kres. Na štajerskem mečejo žene omej v kres. Skozi goreči kres so okoličani Rima gonili ovce in končno so tudi ljudje skakali čez ogenj. Povsod pri nas skačejo tudi ljudje čez ogenj, nekoč pa so tudi govedo gonili čezenj.⁸⁹ To je stara lustracija, očiščevanje, ki je izpričano že v stari Indiji.⁹⁰ Posebno se je to vršilo z živino, če je izbruhnila živinska kuga. Zanimiva slika o »Volovski bogomolji« je priobčena na str. 231 Schneeweisovega Grundrissa. Tu se očiščevanje vrši skozi odprtino v zemlji in črez »živi ogenj«. Združen je dvojen čar, čar hoje skozi voltlo stvar⁹¹ in skozi ogenj. Pastir si je po molitvi umil roki v sveži večerni rosi. Očiščevanje z roso je na binkoštno jutro tudi pri nas običajno. »Na binkoštno nedeljo je dobro, če se umiješ pred sončnim vzhodom z roso, ki je na pšenici; ni se potem bati sončnih peg — če jih pa že imaš, jih gotovo izgubiš.« (Škarnjice pri Dobjem.)⁹² O očiščevanju tujcev na vzhodu je znano tole: grški cesar Justinijan je 568 poslal Zemarha za odposlanca na dvor turškega kneza na Zlatem brdu Ektata v Aziji. Zemarh je na kratko opisal ceremonijel ob svojem sprejemu in sprejemu grških spremljevalcev. Slovesno so jih pričakovali in po svojem običaju: lupše u hubnjeve, zvoniše i vatrom razgoniše vse moguće zle duhove s poslanika, pratinje i njihova prtljaga i tek ih potom primiše, pošto prodoše kroz čistilišta.⁹³ Tragičen slučaj se je dogodil z ruskim odposlanstvom. Knez Mihajlo Černigorski je odšel z odposlanstvom k Tartarom. Rusi pa niso hoteli iti skozi ogenj kakor oni, zato so bili umorjeni.⁹⁴ Ker je kres važen letni čas — sonce je prišlo »do vrhunca« — ker je takrat letni solsticij, se vršijo tedaj kakor ob zimskem solsticiju, o božiču, s kresnicami razni čari za prihodnost: če tvoja roža ovne, boš umrl. Če obvisi venec, boš še živel, če pade s strehe, boš pa umrl. Čar za prihodnost je združen tudi z ljubavnim čarom: če obvisi venec na strehi ali na drevesu, se boš poročila. V Slov. krajini je običajen tudi čar po analogiji: skačejo čez ogenj in se bijejo, da bi bili bolj urni. Prav za prav pa tu bitje povzroča urnost.

Zanimiv je tudi običaj z bezgom. Ohranjen je v Rožu, Podjuni in Železni Kapli. B è z, b e z á, d a j m o ž á ! Dekle ga trese, da leti cvet na tla, če je ravno v cvetu, ali pa trka nanj. Po L'Estoqovem poročilu mora to delati oblečena v samo srajco. In nagovori ga, kakor bi bil človek ali duh. Ker je bez drevo, prebiva v njem drevesni duh. Bezeg je živa kmečka domača apoteka. Cvet, listje, korenine, skorja, vse se rabi v ljudski medicini. Tudi se prenašajo nanj bolezni. V prejšnjih časih so pač v bezgu častili plodonosnega, človeku

⁸⁹ Pajek, Črtice 57.

⁹⁰ Mannhardt 306.

⁹¹ Fr. Kotnik, Skoz potegniti, skoz vleči, skoz iti ali lesti — kot zdravilno in čarovno sredstvo. ČZN 1937 (Kovačičev Zbornik).

⁹² Pajek, Črtice 5.

⁹³ S. Trojanović, Vatra u običajima i životu srpskoga naroda SEZh XLV, 159.

⁹⁴ N. d. 160.

prijaznega duha, ki so ga ogovarjali s čarovnimi ceremonijami. Kot plodonosni simbol je v ljudski erotiki velikega pomena. Nečistim deklicam so postavljali na Thürinškem o binkošti bezgove veje na okno. — Dekle je oblečena v samo srajco. V današnjih, sedaj še ohranjenih običajih je nagota le delna, prej pa je bila celotna. O nagoti je mnogo teorij. Ena izmed njih je, da golota povzroči, da se obleka v kultskem dejanju ne tabuira; ker s tem je za vsakdanjo rabo nesposobna. Golota da povzroči tudi večji plodovitni čar — v tem primeru z dotikanjem z bezovcem, v katerem je skrit plodonosni duh.⁹⁵

Na kresni večer nastiljajo izbe, veže pa tudi tla pred hišo s praprotjo in raznimi kresnicami, da bi sv. Janez lepo počival, ker prihaja ta večer v naše hiše prenočevati. Tako ljudskoverska razlaga, ki je pripomogla, da se je običaj ohranil do današnje dobe. Tudi besedilo blagoslova zelišč meri, mislim, na ta običaj: »...kamorkoli bodo položene, bodisi v hišah ali v posteljah ali v izbah...« samo da pri nas ljudstvo ne polaga blagoslovljenih zelišč v sobe, ampak čarodejne kresnice in čarodejno praprot, ki imajo vprav o kresu posebno moč. Nehote se nam vsiljuje paralela z božičem, ko po tleh v sobi nastiljajo slamo ali pa jo vsaj polagajo pod mizo ali namizni prt. Ta običaj ni samo omejen na Hrvate in Srbe, pozna ga večina evropskih narodov. O božiču — zimski solsticij — o kresu letni solsticij. Kakor smo videli, so nekateri običaji, n. pr. umivanje z vodo o kresu in božiču, povezani med seboj po kresnicah. O božiču ni svežih zelišč, zato slama, ki jo ljudska razlaga tolmači kot betlehemske hlevske slamo. In vprav zato se je tudi ta običaj ohranil do današnjih dni.

Razlaga običajev je krščanska, toda njih izvor je starejši. Herodot poroča o Perzijcih in Skitih (I 132, IV 60), da so polagali meso na posebno pripravljeno daritveno nastelj iz mehke trave, na katero naj bi se vsedli tudi bogovi. Tudi stari Indi so darovali bogovom jedila na daritveni nastelji, »barhis« imenovani, ki je sestajala iz sveže pokošene trave. B a r h i s je sorodna z »b l a z i n o«, kar pomeni s perjem nadevano odejo, strn. bolstur. Osnovni pomen pa je stelja (nástelj-i), snop sena. Ljudje so v starih časih res sedeli na nástelji, pa tudi bogovi, če so jih klicali, da bi sprejeli človeške jedi. (Schröder, Real. Lex. s. v. Opfer). Grki so trosili najprej Hestiji, nato pa tudi drugim bogovom zelišča na oltar. Rimljani pa so devali na oltar rušo, druga poročila pravijo, da so oltarji bili iz zemlje, na katero je bila položena ruša.⁹⁶ To je bila praznična daritvena nástelj. Božična slama bi bila ostanek te nastelji. Če pa drži ta Schröderjeva teorija, se naša kresna

⁹⁵ O bezgu in nagoti gl. Oswald A. Erich in Richard Veitl, Wörterbuch des deutschen Volkskunde 327—328 in 521. Razen tega o bezgu W. Mannhardt, Wald- u. Feldkulte I, str. 10—12 in še na mnogih mestih prim. 629 registra ter dr. H. Marzell, Unsere Heilpflanzen 188—193.

⁹⁶ Dr. E d m. S c h n e e w e i s, Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten. Wien 1925, 212—214.

nastelj lažje tolmači kot ostanek starih daritvenih običajev, kakor pa božična slama, ki je suha, medtem ko so kresnice sveže. In kakor smo videli, je vsa daritvena nastelj bila sveža. — Ponekod se pri nas tudi nekatere rastline imenujejo stelja, v Beli Krajini praprot, Navratil imenuje pteris aquilina steljo, deminutiv steljica pa pomeni polypodium dryopteris (M), sladka steljica pa polypodium vulgare. (Plet.)

V določenem obsegu te razprave ni mogoče pojasniti vseh običajev in čarovnij, ki so v zvezi s kresnicami in kresom. To delo je šele načeto. Videli pa smo, da nam besedilo blagoslova rastlin na kres pojasnjuje marsikatero reč, ki jo je narod ohranil kot običaj in izročilo do današnjih dni. Te stvari so bile po vsej Evropi razširjene in so deloma iz predkrščanske dobe.

Boris Orel

Čarodejni obred in mit nakolenčiča ter bosmana v slovenskih ženitovanjskih običajih

Začasno poročilo.

Bosman

I.

1. Vzhodna Sp. Štajerska. Bosman je velika ženitovanjska štruca kruha, ki jo poznajo predvsem razni kraji na vzhodnem Sp. štajerskem. Najstarejše tiskano poročilo o štajerskem bosmanu je iz leta 1858. Tega leta je Davorin Trstenjak pod psevdonimom Vicko Dragan opisal v »Novicah«¹ »Gostovanje v Verbovcu (t. j. v Veržej u) ter o bosmanu in njegovem obredju tole povedal:

»Drugi dan gostovanske kuharce že zgodaj klopočevo župo kuhajo, in po zajutreku se začnejo igre. Zovčín je ravnatelj vseh iger. Lovijo tate in jih pripeljajo pred sodnika, nesejo v procesiji bosman od nevestinega doma v hišo ženina, kjer je drugi dan gostija.

Bosman je pogača v podobi deteta, na kateri je viditi celo gospodarstvo, malih babik, petelinčkov, kravičk itd. Oče starešina bosman prej, kakor mlada žena spat gre med godbo in pesmami nevesti v krilo položiti. Ženski spol peva:

Darujemo ti bosman,
Zakona izgled, —
Da bi bila srečna
Dosti dosti let!

Darujemo ti bosman,
Zakona izgled,
Da bi ti dobila
Ljubeznih detet!

¹ Novice 1858, str. 141.

Dr. Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, III., str. 326/27.